Fonologische deletie in ja- neevraagfragmenten¹

door

Karen DE CLERCQ

1. INLEIDING

In dit artikel bestudeer ik ja- neevraagfragmenten (JNVF). Ik definieer JNVF als onvolledige zinnen die desalniettemin als volledige ja- neevragen geïnterpreteerd worden. Een voorbeeld van een JNVF vinden we in (1).

- (1) (Situatie: Er zit een man aan de bar. De uitbater vraagt:)
Nog een pintje?

In sectie 2 zal ik aantonen dat de zin in (1) afgeleid is van een volledige syntactische structuur (2) door een proces van ellipsis, zoals getoond in (4).

- (2) Wil je nog een pintje?

- (3) ~~Wil je~~ nog een pintje?

Andere voorbeelden van JNVF worden in (4) en (5) gegeven.

- (4) (**Situatie:** een man en een vrouw maken zich klaar om naar een feestje te gaan. De man loopt naar de badkamer, ziet zijn vrouw in haar feestjurk en vraagt:)

Klaar?

---

¹ Ik wil graag mijn promotor Guido Vanden Wyngaerd en copromotor Jeroen van Craenenbroeck bedanken voor hun hulp en steun bij mijn eerste taalkundige onderzoek. Ook Lobke Aelbrecht dank ik voor het geduld, de tijd en de inzichten die ze me gaf tijdens onze vele gesprekken over ellipsis. Alle fouten en onnauwkeurigheden zijn van mij.

- (5) (**Situatie:** Lena komt thuis van school. Het is vrijdagavond.
Vorige week had ze haar vader beloofd met hem mee naar zee te gaan op zaterdag. Vader vraagt, terwijl Lena haar jas uittrekt:)

Morgen samen naar zee?

In sectie 3 zal ik dan de aard van de deletie bespreken. Ik zal bewijzen aanvoeren voor de stelling dat de deletie in (1) aan fonologische wetmatigheden gehoorzaamt en niet aan syntactische.

2. EVIDENTIE VOOR ONDERLIGGENDE SYNTACTISCHE STRUCTUUR

2.1. CONNECTIVITEITSEFFECTEN

Om aan te tonen dat er syntactische structuur aanwezig is in JNVF, onderzoeken we de JNVF op de aanwezigheid van connectiviteitseffecten. Merchant (2004) definieert deze effecten als grammaticale afhankelijkheden in elliptische zinnen die gelijkaardig zijn aan afhankelijkheden in niet-elliptische zinnen.

Het eerste connectiviteitseffect dat we onder de loep nemen is *naamvalsovereenkomst*. Het Duitse voorbeeld in (6) geeft aan dat het JNVF in (6a) grammaticaal is met een accusatief, maar met de nominatief (6b) niet. De volledige zin in (6c) met het lijdend voorwerp in de accusatief is grammaticaal, terwijl de volledige zin in (6d) met het lijdend voorwerp in de nominatief dat niet is. Bijgevolg kunnen we beargumenteren dat het JNVF in (6a) het lijdend voorwerp is van een volledige zin als in (6c).

- (6) (Een man en een vrouw zitten in een restaurant. Ze hebben hun maaltijd beëindigd. De ober komt naar hun tafeltje en vraagt:)

- a. Noch einen Wunsch? (Duits)
nog een.ACC wens
'Nog iets?'
- b. *Noch ein Wunsch? (Duits)
nog een.NOM wens
- c. Haben Sie noch einen Wunsch? (Duits)

heeft u nog een.ACC wens
 ‘Had u nog iets gewenst?’

d. *Haben Sie noch ein Wunsch?
heeft u nog een.NOM wens

Het tweede connectiviteitseffect is *binding*. We onderzoeken binding bij wederkerige voornaamwoorden en bij quantificationale bijwoorden. In (7) wordt aangetoond hoe binding werkt voor wederkerige voornaamwoorden. (7a) en (7b) tonen aan dat het wederkerig voornaamwoord *elkaar* niet gebonden kan worden door een antecedent in het enkelvoud; (7c) is grammaticaal omdat het wederkerig voornaamwoord gebonden wordt door een antecedent in het meervoud. (7d) duidt er dan weer op dat een wederkerig voornaamwoord in een volledige zin altijd gebonden moet worden door een antecedent.

- (7) a. *Heb jij elkaar gekust?
- b. *Heeft Piet elkaar gekust?
- c. Hebben zij_i/ de jongens_i/ [Piet en Marie]_i
           elkaar_i gekust?
- d. *Hebben elkaar gelachen?

In (8) krijgen we een grammaticaal JNVF. Dit lijkt tegenstrijdig met de stelling dat wederkerige voornaamwoorden altijd gebonden moeten worden door een antecedent in het meervoud. Dat is het echter niet, als we aannemen dat het JNVF in (8) een onderdeel is van een volledige zin zoals aangegeven in (9).

- (8) (Situatie: Twee vrienden ontmoeten elkaar op zaterdagavond. Ze gaan naar een verkleedpartijtje. De jongen heeft zwarte make-up op en het meisje witte make-up. Een andere vriend komt erbij en ziet de jongen met witte vlekken en het meisje met zwarte vegen. Hij barst in lachen uit en vraagt:)

Elkaar gekust?

- (9) ~~Hebben~~ ~~jullie_i~~ elkaar_i gekust?

De binding van quantificationale bijwoorden, zoals *allemaal* en *allebei*, is sterk vergelijkbaar met de binding van wederkerige voornaamwoorden. (7a) toont aan dat deze bijwoorden niet door

antecedenten in het enkelvoud gebonden kunnen worden. De bijwoorden *allemaal* en *allebei* moeten telkens door een antecedent in het meervoud gebonden worden, zoals geïllustreerd in (10b). (10c) toont dat een antecedent noodzakelijk is.

- (10) a. Wil(len) *je_i/*hij_i allemaal_i/allebei_i chocolademelk?
- b. Wil(len) jullie_i/ze allemaal_i/allebei_i chocolademelk
- c. *Willen allemaal chocolademelk.

De JNVFen in (11) zijn grammaticaal omdat de bijwoorden gebonden worden door een onderliggend antecedent in het meervoud, zoals aangetoond in (12).

- (11) a. Allemaal chocolademelk?
- b. Allebei chocolademelk?
- (12) a. ~~Willen~~ jullie_i allemaal_i chocolademelk?
- b. ~~Willen~~ jullie_i allebei_i chocolademelk?

Ook bij *question tags* in het Engels zijn er connectiviteitseffecten waar te nemen, waardoor ze interessant zijn om na te gaan of er syntactische structuur onder de JNVF zit (Napoli, 1982:90). Het persoonlijk voornaamwoord in de tag in (13) is steeds coreferentieel met het onderwerp van de hoofdzin.

- (13) a. It is raining, isn't it/ *he?
- b. He will come, won't he/ *they/ *she?

In (14a) zien we een JNVF met een question tag. Onder de hypothese dat het fragment een onderdeel is van een volledige zin, zoals in (14b), kunnen we volhouden dat het subject van de tag coreferentieel is met het onderwerp van de hoofdzin.

- (14) a. Can't sing a note, can he?
- b. ~~He~~ can't sing a note, can he?

Het laatste connectiviteitseffect dat ik bekijk is *controle*. Bij controle heeft het logische onderwerp van een beknopte bijzin, aangeduid als PRO, een antecedent nodig in de hoofdzin. In (15a) is er geen argument dat als antecedent fungeert voor het logische onderwerp van *vertrekken*, terwijl *Marie* deze functie wel vervult in (15b).

- (15) a. *Het is klaar om PRO te vertrekken.²
b. Marie_i is klaar om PRO_{i/*j} te vertrekken.

Het JNVF in (16) zou normaalgezien ongrammaticaal moeten zijn, want er lijkt geen logisch onderwerp voor *vertrekken* in de zin. Het JNVF is echter volledig grammaticaal, wat verklaard wordt door aan te nemen dat er een onderliggend antecedent aanwezig is, zoals aangegeven in (17).

- (16) (Situatie: Een man roept naar zijn vrouw die zich klaarmaakt in de badkamer:)
Klaar om PRO te vertrekken?

- (17) ~~Ben je~~_i klaar om PRO_i te vertrekken?

2.2. BESLUIT

De connectiviteitseffecten ondersteunen de stelling dat de zin in (1) afgeleid is van een volledige syntactische structuur zoals die in (2). Na deletie blijft een JNVF over (3).

- (1) (Situatie: Er zit een man aan de bar. De waard vraagt:)
Nog een pintje?
- (2) Wil je nog een pintje?
- (3) ~~Wil je~~ nog een pintje?

3. ANALYSE: FONOLOGISCHE DELETIE

In de vorige sectie toonde ik aan dat JNVF afgeleid zijn van een volledige syntactische structuur. Er is dus telkens iets gedeleerd of weggelaten. In dit onderdeel zal ik de aard van de deletie toelichten en betogen dat de deletie fonologisch van aard is.

Alvorens ik argumenten aanvoer voor fonologische deletie is het noodzakelijk duidelijk af te bakenen wat ik onder fonologische deletie versta. Mijn definitie van het begrip leunt aan bij Napoli (1982) en

---

² Het gebruik van *het* is hier niet-referentieel, zoals in *het regent*.

onderscheidt vier kenmerken. Ten eerste, fonologische deletie wordt toegepast op zinsinitieel materiaal dat, en dit is het tweede kenmerk, licht beklemtoond of onbeklemtoond is in gesproken taal. Het derde kenmerk betreft het feit dat het gedeleerde materiaal lineair adjacent is. Deletie van materiaal dat van elkaar gescheiden wordt door niet-gedeleerd materiaal levert normaal geen grammaticale vraagfragmenten op. Als vierde kenmerk geldt dat gedeleerde materiaal niet noodzakelijk een constituent is. De deletie gaat van links naar rechts zonder noodzakelijk rekening te houden met de grenzen van constituenten.

In wat volgt wordt nagegaan of de vier kenmerken van fonologische deletie, zoals we ze hierboven beschreven, van toepassing zijn op JNVF. Het eerste kenmerk, het zinsinitieel zijn van het gedeleerd materiaal, wordt door (18) en (19) ondersteund. (20) toont namelijk aan dat niet-initiële deletie ongrammaticaal is.

- (18) a. Wish Tom were here. (Napoli 1982:85)
b. I wish Tom were here.

- (19) a. 'Fessor you expected is here. (Napoli 1982: 85)
b. ~~The~~ professor you expected is here.

- (20) a. *Wil nog een koekje?
b. Wil ~~je~~ nog een koekje?

Het tweede kenmerk stelt dat er een correlatie bestaat tussen gedeleerd materiaal en het onbeklemtoond of slechts licht beklemtoond zijn van dat materiaal. In (21a) stellen we vast dat het licht beklemtoonde 'pro' van professor gedeleerd kan worden. Het sterk beklemtoonde 'fes' kan echter niet zomaar weggelaten worden in (21b).

- (21) a. Fessor arrived yet?
b. *sor arrived yet?

Zwak of licht beklemtoond materiaal in zinsinitiële positie wordt bovendien soms verplicht gedeleerd, zoals blijkt uit (22d):

- (22) a. Wil jij een koekje?
b. Jij een koekje?
c. Wil je een koekje?
d. *Je een koekje?

f. Koekje?

In (23) en (24) wordt het derde kenmerk van de definitie geïllustreerd. Het gedeleerde materiaal is zowel in het Nederlands als in het Engels lineair adjacent.³

- (23) a. Wil jij een koekje?
b. ~~Wil~~ jij een koekje?
c. ~~Wil jij~~ een koekje?
d. ~~Wil jij een~~ koekje?

- (24) a. Do you want a biscuit?
b. ~~Do~~ you want a biscuit?
c. ~~Do you~~ want a biscuit?
d. ~~Do you want~~ a biscuit?
e. ~~Do you want a~~ biscuit?

Het grammaticaliteitsconstrast tussen het Nederlands en het Engels in (25) ondersteunt de stelling dat gedeleerd materiaal lineair moet aansluiten. Het ongrammaticale (25b) kan alleen afgeleid worden door discontinue deletie, zoals (26b) laat zien.

- (25) a. Iemand thee?
b. *Anyone tea?
- (26) a. ~~Wil (er)~~ iemand thee?
b. ~~Does~~ anyone ~~want~~ tea?

Ondersteundende evidentie komt van (27). In tegenstelling tot (25b) is (27a) grammaticaal omdat ook hier het gedeleerde materiaal lineair adjacent is (27b).

---

³ Soms lijkt het alsof materiaal dat niet lineair adjacent is en dus discontinu gedeleerd werd, toch grammaticale fragmenten oplevert:

- (1) a. (Greta opent een pak koekjes en vraagt aan haar gasten:)
Voor iemand een koekje?
b. ~~Moet er~~ voor iemand een koekje ~~zijn~~?

In dit geval is er echter een lineair adjacente parafrase beschikbaar:

- (2) ~~Neem ik~~ voor iemand een koekje?

- (27) a. Anyone up for tea?
b. Is anyone up for tea?

Voor het vierde kenmerk, de stelling dat gedeleerd materiaal niet noodzakelijk een constituent vormt, is het nodig even naar de structuur van een JNVF te kijken. De haakjesstructuur in (29) toont dat het gedeleerd materiaal uit (28) uit verschillende constituenten bestaat.

- (28) (Greta opent een pak koekjes en vraagt haar gasten:)
a. Nog een koekje?
b. ~~Wil~~je nog een koekje?

- (29) [~~Wil~~[-je [nog een koekje]]]

3.2.1 Besluit

In deze sectie bespraken we de kenmerken van fonologische deletie. Aan de hand van die kenmerken gingen we vervolgens na of de deletie in de door ons besproken JNVF fonologisch is. We stelden vast dat het gedeleerde materiaal in onze data zinsiniteel is, dat er een sterke correlatie bestaat met licht of onbeklemtond materiaal, dat het materiaal lineair aangrenzend is en dat het niet noodzakelijk een constituent vormt. JNVF worden dus door fonologische deletie afgeleid.

3.3. SYNTACTISCHE DELETIE: GEEN ALTERNATIEF

Deze sectie toont aan waarom syntactische deletie op het eerste gezicht wel, maar bij nader inzien toch geen alternatief kan zijn om JNVF te analyseren. Voor we hiermee van start gaan is het noodzakelijk syntactische deletie kort toe te lichten.

3.3.1. Syntactische deletie

Merchant (2004) neemt aan dat er een hoofd is in de syntaxis dat de deletie van een welbepaalde constituent licenseert. Hieruit volgt dat het geëlideerde materiaal een constituent vormt, in tegenstelling tot wat typerend is voor fonologische deletie. Voorbeeld (29) is echter een probleem voor een syntactische benadering. Onder syntactische deletie (Merchant 2004) zou het gedeleerde materiaal uit voorbeeld (29) een

constituent vormen. Deze benadering noemt Merchant de “*Move – then – delete approach*” (*Verplaats- en – deleerbenadering*). In (30a) wordt de onderliggende structuur van de zin weergegeven zoals die er onder een syntactisch benadering zou uitzien. (30b) geeft de structuur weer na de verplaatsing van het fragment naar een focuspositie en (30c) geeft de structuur weer na deletie.

- (30) a. [je wil [nog een koekje]]
 b. [[nog een koekje]_i [je wil] t_i]]
 c. [[nog een koekje]_i [~~je wil~~] t_i]]

De volgende data vormen echter een probleem voor een benadering die van syntactische deletie uitgaat, want (21d) and (22e) zijn onmogelijk af te leiden onder een verplaats- en deleerbenadering: een zelfstandig naamwoord dat verplaatst wordt naar een focuspositie kan zijn lidwoord namelijk niet zomaar achterlaten, zoals de derivaties in (31) en (32) aantonen.

- (21d) ~~Wil jij een~~ koekje?
 (22e) ~~Do you want a~~ biscuit?
 (31) *Koekje_i wil je [_{DP} een t_i]?
 (32) *Biscuit_i want you [_{DP} a t_i]?

Een mogelijk tegenargument vanuit syntactische hoek zou zijn dat het probleem toch wordt opgelost door het lidwoord te deleren na verplaatsing (Ellipsis Repair Effect, Merchant 2001). Dit argument wordt echter makkelijk weerlegd. In andere gevallen van ellipsis kan een lidwoord ook niet zomaar worden achtergelaten door een zelfstandig naamwoord. Bekijk hiervoor het voorbeeld van zinsellipsis in coördinatie (33):

- (33) a. Jan heeft een bal gekocht en Jan heeft een boek gekocht.
 b. Jan heeft een bal gekocht en [[een boek_i] [~~Jan heeft gekocht~~ t_i]].
 b. *Jan heeft een bal gekocht en [[boek_i][~~Jan heeft gekocht~~ [~~een~~ t_i]]].

3.3.2. Besluit

Een aantal Nederlandse en Engelse JNVF vormen een groot probleem voor een syntactische benadering à la Merchant 2004. Een fonologische benadering daarentegen, met een deletie van links naar rechts, kan verklaren waarom in sommige gevallen het gedeleerde materiaal gestrande lidwoorden bevat.

4. BESLUIT

Uit dit onderzoek blijkt dat JNVF een volledige onderliggende syntactische structuur hebben. Dit betoogden we op basis van connectiviteitseffecten. Door onze data te toetsen aan een viertal kenmerken van fonologische deletie stelden we vast dat de syntactische structuur onderworpen wordt aan een proces van fonologische deletie. We konden ook aantonen dat een syntactische deletie analyse niet van toepassing is op de JNVFen.

BIBLIOGRAFIE

- FITZPATRICK, Justin M. 2006. 'Deletion through Movement'. *Natural Language & Linguistic Theory* 24, 399-431.
- MERCHANT, Jason. 2001. *The Syntax of Silence: Sluicing, Islands and the Theory of Ellipsis*. Oxford University Press. Oxford.
- MERCHANT, Jason. 2004. 'Fragments and Ellipsis'. *Linguistics and Philosophy* 27, 667-738.
- NAPOLI, Donna Jo. 1982. 'Initial Material Deletion'. *Glossa* 16, 85-111.
- STANTON, Robert J. 1995. 'Non-sentential Assertions and Semantic Ellipsis'. *Linguistics and Philosophy* 18, 281-296.
- STANTON, Robert J. 1998. 'Quantifier Phrases, Meaningfulness In Isolation and Ellipsis'. *Linguistics and Philosophy* 21, 311-340.